



Wat doet Jezus in de Joodse kunst?

Kortgeleden verscheen *Behold the Man*, een boek over de Jezusfiguur in Joodse en Israëliische kunst, geschreven door de conservator van het Israël Museum, Amitai Mendelsohn.

DIKLAH ZOHAR

Eeuwen van vervolgingen, verdrijvingen en pogroms zorgden dat Joden in het Westen constant onder de dreigende schaduw van het kruis leefden. In Joodse ogen was de figuur van Jezus door de eeuwen heen de belichaming van het klassieke Europese antisemitisme – dat Joden zag als de schuldigen aan de kruisiging van Jezus, uit wiens naam Joden moesten worden gestraft. Jezus verscheen pas in Joodse kunst toen Joodse kunstenaars seculiere kunst gingen maken. Het is dus een betrekkelijk nieuw fenomeen, dat verweven is met de rol van Joodse kunst in de moderne tijd.

De titel van het boek *Behold the Man – Jesus in Israeli art* (een verwijzing naar *Ecce Homo*, 'Zie de mens', de woorden van Pontius Pilatus na de

geseling van Jezus) confronteert de Joodse kunstliefhebber met een veelzijdig en intrigerend fenomeen. Gebaseerd op een eerdere dissertatie van de schrijver, kunsthistoricus en conservator in het Israël Museum, duikt het boek in de complexe Joods-christelijke relatie vanuit een origineel oogpunt en biedt een nieuwe blik op het werk van toonaangevende kunstenaars in de Joodse en Israëliische kunstgeschiedenis. Het boek geeft nieuwe inzichten, onthult diepere lagen van betekenis en geeft een nieuwe interpretatie aan bekende kunstwerken.

De tien hoofdstukken tonen in chronologische volgorde het werk van zo'n veertig Joodse kunstenaars, te beginnen in het Europa van de 19e eeuw, tot aan de hedendaagse kunst in Israël. Soms is de verwijzing naar de figuur van Jezus

impliciet, verborgen of symbolisch, en soms uitgesproken en krachtig. Wat de kunstenaars gemeenschappelijk hebben is dat geen van hen gelooft in de goddelijkheid van Christus, maar dat ze toch gebruikmaken van christelijke iconografie, beeldtaal of symboliek. Hun werk is niet religieus, maar bedoeld om een universeel menselijk statement, persoonlijke crisis, maatschappijkritiek of een politieke boodschap over te brengen.

Omgekeerde trend

De 19e-eeuwse poging om Jezus los te maken van het christendom en vooral van het antisemitisme is te lezen in een uitgebreide selectie proza, poëzie en gedachteliteratuur met denkbeelden die een belangrijke rol speelden in een tijd waarin Joden

Adi Nes, *The Last Supper Before Going Out to Battle*, 1999

FOTO: ISRAEL MUSEUM/ELIE POSNER

Igael Tumarkin, *Bedouin Crucifixion*, 1982



van de Verlichting zich graag zagen assimileren. Voor deze schrijvers was Jezus geen messias, maar wel een belangrijk denker, een spirituele leider, een moralist die een brug kon bouwen over eeuwen van historisch-theologisch conflict. Dit nieuwe beeld van Jezus in de Joodse literatuur opende de weg voor het gebruik van zijn figuur in de visuele kunst. In een tijd van toenemende pogroms werd het leed en de kruisiging van Jezus een belichaming van het lijden van het Joodse volk. Soms was dat ook bedoeld als beschuldiging aan het adres van Jodenhaters, die uit naam van het lijden van Jezus pijn, ellende en angst zaaiden onder onschuldige Joodse slachtoffers. *De witte kruisiging* van Mark Chagall en *De wandelende Jood* van Samuel Hirszenberg zijn kenmerkend voor deze omgekeerde trend.

Na de Tweede Wereldoorlog en de Onafhankelijkheidsoorlog in Israël, krijgt het brute geweld een expressieve uiting, zoals in *Genocide* en *De dood van de soldaat* van Marcel Janco, waar de traditionele piëta in scherpe, abstracte vormen en heldere kleuren een kreet van wanhoop en pijn wordt.

Israëlische kunst

Het tweede deel van het boek behandelt de Israëlische kunstenaars wier kunst wordt gekenmerkt door conceptuele trends die in de 20e eeuw ontstaan, en de poging van die generatie om een eigen artistieke weg te vinden. Het werk van Yigal Tumarkin legt een direct verband tussen de kruisiging en de kunstenaar als een waarschuwend profet die tegen de samenleving en haar instellingen roept, en zichzelf met Jezus identificeert. In zijn werk staat Jezus voor ieder mens dat vervolgd of veroordeeld wordt.

De complexe Israëlische realiteit, het Palestijns conflict, het leven onder constante dreiging, maar ook het diepe gevoel van onrecht en de tragedie van beide volkeren is een thema waar-

Het werk is bedoeld om een universeel menselijk statement, persoonlijke crisis, maatschappijkritiek of een politieke boodschap over te brengen



mee de hedendaagse Israëlische kunst nog steeds worstelt. De figuur van Jezus neemt uiteenlopende vormen aan – van de Israëlische soldaat tijdens het Laatste Avondmaal in het werk van fotograaf Adi Nes tot het Palestijnse kind in een foto van Micha Kirshner, een duidelijke referentie naar Michelangelo's piëta.

Niet alle kunstenaars durven de figuur van Jezus openlijk in hun werk te gebruiken. Opvallend is Moshe Castel, zoon van een rabbijn, die zichzelf als Jezus aan het kruis portretteert. De letters INRI (*Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum*, Jezus van Nazareth, koning der Joden) heeft de kunstenaar door zijn eigen naam vervangen. Het schilderij werd jaren na de dood van de kunstenaar in een afgesloten kast in het huis van zijn weduwe ontdekt.

Het boek behandelt werk van veel toonaangevende kunstenaars: Lilien, Chagall, Rubin, Gershuni en Kadishman. Het is volledig, goed geïllustreerd en staat vol nieuwe inzichten. ■

Behold the Man; Jesus in Israeli art, Amitai Mendelsohn, Magnes Press, er is een Engelse en een Hebreeuwse uitgave, \$45, 288 pag., 96 afb. www.magnes-press.com

Vanaf september wordt aan de HOVO Amsterdam en Leiden een collegereeks 'Joodse kunst' gegeven. Daarin komen ook de trends in de moderne Israëlische kunst aan bod. Meer informatie: www.psefas.nl